

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Styrsöskolan i Göteborgs kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Styröskolan i Göteborgs kommun ingår i detta projekt.

Styröskolan besöktes den 5 och 6 april 2016. Utredare Annika Welinder och utredare Anna Alm har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller elever vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att

göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Styrskolan

Styrskolan är en kommunal skola, belägen i Göteborgs kommun och omfattar årskurserna 6 till 9. Skolan ligger på Styr i Göteborgs södra skärgård och ingår i stadsdelen Västra Göteborg. Skolan har totalt 164 elever och klasserna är organiserade i fyra arbetslag. Skolans leds av en rektor.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 80,0 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i alla ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 218,0 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77,0 procent och 224,7 poäng.

Av Skolenkäten vårterminen 2015¹ för elever i årskurs 9 finns det inte något enkätresultat för Styrskolan på grund av för få svarande. Av 48 elever i årskurs 9 har 28 elever svarat vilket motsvarar en svarsfrekvens på 58 procent. Minst 65 procent av respondenterna på skolenheten måste ha besvarat Skolenkäten för att resultaten ska redovisas.

Motsvarande skolenkät som genomfördes för pedagogisk personal har en svarsfrekvens på 71 procent på Styrskolan. Svaren inom områdena grundläggande värden på skolan, trygghet och förhindra kränkningar är samtliga under indexvärdet jämfört med samtliga skolor i hela landet som svarat på enkäten under samma period.

¹ Skolinspektionen genomför Skolenkäten två gånger per år som en del av den regelbundna tillsynen. Under en tvåårsperiod deltar samtliga grund-, grundsär- och gymnasieskolor i Skolenkäten. I varje enkätomgång deltar cirka en fjärdedel av alla skolor i landet. Delar av enkätresultaten redovisas också på Skolverkets webbplats.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elevers lika rättigheter och möjligheter

Elever, personal och rektor uttrycker i intervjuer att det överlag är en bra stämning mellan elever, mellan elever och personal samt att skolmiljön upplevs som trygg. Både elever och lärare säger att de känner varandra väl, eftersom det är en liten skola och ett litet samhälle. I en av elevintervjuerna uppges detta även ha en negativ sida, eleverna säger att de håller koll på varandra och vet vad som händer både i skolan och på fritiden.

Intervjuade elever uppger att flertalet lärare bryr sig om eleverna och att de med dessa lärare har en god kontakt. Vidare framgår att det finns lärare som eleverna inte har förtroende för och att eleverna har svårt att prata med dem. Om just dessa lärare är mentorer tycker eleverna att det är ett problem. Då väljer eleverna hellre att inte involvera lärarna.

I skolan genomförs aktiviteter i samband med läsårsstarten på hösten, för att stärka den sociala gemenskapen bland eleverna. Då genomförs en "lära-kännadag" för elever och personal i årskurserna 6 – 9, där eleverna samarbetar i åldersblandade grupper. Lärarna uppger att man inom de samhällsorienterande ämnena berör frågor om människors lika värde. Eleverna kan inte svara på frågan om skolans värdegrundsarbete eftersom de säger att de inte hört ordet tidigare men att de kan räkna ut vad det betyder. Eleverna ger som exempel att

de har pratat om barnkonventionen och att de som elever ska vara snälla mot varandra.

Eleverna säger i intervjuerna att man som elev på Styrös skolan kan vara som man vill och att det inte finns några särskilda normer för hur man ska vara. Eleverna beskriver att de sett en föreställning kring normer, Normfabriken. Det var en föreställning som eleverna arbetat med på elevens val och som sedan visade för de andra eleverna på skolan. Föreställningen följdes dock inte upp av någon diskussion. Eleverna uppger vidare att vissa elever gjort temaarbete kring normer och att arbetet sedan visats upp för föräldrar och elever. Eleverna kan inte ge exempel på hur ett normkritiskt arbete bedrivs i undervisningen.

Av intervju med lärare framgår att de sällan, sinsemellan, diskuterar de normer som råder i verksamheten. Lärarna säger att diskussioner med eleverna kring normer ska förekomma under undervisningen i de samhällsorienterande ämnena. Eftersom eleverna i årskurs 9 har haft många lärarbyten är de inte säkra på att just denna årskurs har haft sådana diskussioner. Rektor säger att han ännu inte har initierat några diskussioner med lärarna kring normkritiskt tänkande men att det finns en tanke att göra det i samband med en förändring av arbetslagen.

Vidare uppger lärarna att det förekommer ett dåligt språkbruk mellan eleverna. Lärarna säger att de reagerar direkt när de hör nervärderande uttryck, exempelvis i ett elevsamtal i korridoren. Det framkommer vidare i lärarintervjun att de diskuterar språkbruk och jargong med eleverna i klasserna eller vid mentorstid om det händer något bland eleverna och att det också då lyfts i arbetslagen.

Eleverna säger att lärarna reagerar olika på språkbruk och jargong. De menar att vissa stannar upp och säger till medan andra går förbi utan att reagera. De säger också att det inte händer något trots att lärarna säger ifrån. Representant från fritidsgården säger att det har diskuterats på skolan att man som vuxen inte bara ska säga till utan också förklara varför man gör det. De säger vidare att man från fritidsgårdens sida arbetar mycket med språkbruket.

Att skapa en trygg miljö på nätet

På Styrös skolan har alla elever i årskurs 9 en dator och i de andra årskurserna har samtliga elever iPads. Eleverna säger att när de fick sina datorer fick de en genomgång hur de skulle användas men ingen genomgång av internet, vilket de inte heller efterfrågade eller saknade. Eleverna uppger att de inte diskuterar med lärarna det som händer på nätet och att de inte heller skulle vilja prata med lärarna om det. Eleverna säger vidare att om de exempelvis skulle bli utsatta för en kränkning på nätet skulle de istället vända sig till en kompis eller

föräldrar. En elev beskriver det som om eleverna och lärarna spelar i olika lag. I en elevgrupp beskrivs en situation av kränkning som uppstått på nätet, som kom till skolans kännedom, och då reagerade lärarna och diskuterade det i efterhand med eleverna. Eleverna har inte heller en uppfattning om att lärarna vet vilka sociala medier eleverna använder. Bilden överensstämmer med svaret i den enkät som Skolinspektionen skickat ut i samband med kvalitetsgranskningen där 72,1 procent av eleverna säger att de inte pratar med skolans personal om vad de gör på nätet och 66,1 svarar att skolans personal aldrig frågar om deras internetvanor.

Lärarna säger i intervjun att de upplever det som att de hela tiden ligger efter när det gäller arbetet med datorer och nätet. De uppger att de försöker lägga in mer digitala hjälpmedel i undervisningen så att datorerna ska användas till detta men att de upplever att de inte hinner med. Enligt intervjuade lärare ska eleverna få utbildning i säker nätanvändning inom ramen för undervisningen i de samhällsorienterande ämnena. De är emellertid osäkra om eleverna i årskurs 9 genomfört detta arbete eftersom den ordinarie lärare blev sjuk.

Lärarna säger att de inte upplever att det förekommer så många kränkningar som berör nätet bland eleverna på skolan. Lärarna upplever att de generellt inte har så bra kunskap om nätet och att de känner att de ständigt ligger steget efter eleverna. De uppger att de känner att de inte räcker till och att den slimmade verksamheten åter upp mycket av den tid som de skulle vilja spendera med eleverna.

I intervjun med medarbetare med särskilt ansvar för arbetet mot trakasserier och kränkande behandling uppges att deras upplevelse är att personalen inte har tillräcklig kompetens kring nätet och sociala medier. De menar att det är angeläget med kompetensutveckling inom området och att det behövs mer utbildning för personalen. Elevhälsoteamet delar denna uppfattning och säger att lärarna jobbar med dessa frågor när det behövs men att de upplever att kompetensen saknas. Elevhälsoteamet säger att det har varit en föreläsning kring nätet, men den var frivillig och riktade sig till föräldrarna. De kan inte ge exempel på någon liknande aktivitet för samtliga elever på skolan.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet behöver utvecklas. I dagsläget saknas en systematik och ett gemensamt förhållningssätt i personalens arbete. Detta får till följd att skolans främjande arbete inte integreras i undervisningen utan framförallt består av enskilda projekt och arbeten. Skolans insatser, exempelvis vad gäller elevernas språkbruk, sker på förekommen anledning och är lärarberoende. För att skolan ska kunna bidra till en trygg miljö för eleverna på nätet behöver personalens kunskaper om nätet öka. Lärarna och elever behöver

också diskutera goda och dåliga sidor med nätet, vad som sker på nätet och hur man bör behandla varandra på nätet.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedrivs på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Inför kvalitetsgranskningen har Styrskolan skickat in skolans likabehandlingsplan. Där framgår inte att det genomförts en kartläggning av behoven på skolenheten eller att beslut om åtgärder utifrån en sådan kartläggning har gjorts. Den här bilden bekräftas under samtliga intervjuer. Elevhälsan säger att eleverna har fått svara på frågor i en digital, kommungemensam enkät i syfte att från huvudmannens sida kartlägga elevernas trygghet och trivsel. Men en motsvarande kartläggning har inte genomförts på skolenheten. Lärarna säger att de pratar med eleverna i mentorsgrupperna och vid utvecklingssamtal men att det nog inte genomförts en kartläggning på skolan. I intervju med lärare och representanter för elevhälsan framkommer att personalen på skolan har diskuterat likabehandlingsplanen vid gemensamma möten och att man i grupper haft ansvar för vissa delar i planen. Representanterna från elevhälsoteamet kan inte svara på varför man kommit fram till de åtgärder som finns i likabehandlingsplanen eftersom de inte var med i arbetsgruppen som diskuterade detta. I likabehandlingsplanen finns inte heller en specifik del som berör kränkningar på nätet. Däremot finns det inledningsvis en generell formulering "I denna plan utgår skolan från att kränkningar kan vara verbala, fysiska eller ske via digitala medier, så kallat näthat."

Enligt lärarna har de diskuterat skolans likabehandlingsplan med eleverna och, utifrån innehållet i den, hur man ska vara mot varandra. Eleverna säger dock att de inte har sett likabehandlingsplanen och att de inte känner till vad som står i den. Detta styrks också i den enkät Skolinspektionen skickat ut till skolorna inför kvalitetsgranskningen, där 72,6 procent av eleverna svarar att de inte känner till skolans likabehandlingsplan. Eleverna säger att de på en lektion för någon vecka sedan har fått svara på frågor i en enkät men de vet inte i vilket syfte.

De insatser som beskrivs i Styröskolans likabehandlingsplan är generella och bygger inte på en kartläggning. Planen fastställer inte heller vilka av dessa som avses påbörjas eller genomföras under det kommande året. Den innehåller inte heller en redogörelse för hur föregående års planerade åtgärder har genomförts.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet behöver utvecklas. I dagsläget saknar Styröskolan en aktuell kartläggning över förekomsten av kränkningar på nätet. Först när skolan har detta kan personalen tillsammans med elever analysera situationen avseende elevernas trygghet på nätet och risken för kränkningar på nätet samt formulera mål och insatser för det förebyggande arbetet. Skolans förebyggande arbete ska dokumenteras i likabehandlingsplanen.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövat kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

I skolans likabehandlingsplan finns en handlingsplan som ska användas vid fall av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Där finns arbetsmodeller beskrivna hur skolan ska gå tillväga om kränkningar uppstår mellan elever samt mellan personal och elev. Det finns också rutiner framtagna av huvudmannen som skolan ska följa om kränkningar uppstår. Detta gäller kränkningar generellt men ingen specifik arbetsmodell finns som gäller kränkningar på nätet.

Eleverna säger i intervjuerna att de skulle kontakta en lärare om de skulle se att en elev blir kränkt, eller så skulle de lösa problemet själva. Om en vuxen däremot skulle kränka en elev så skulle de gå till rektorn.

Enligt elevhälsoteamet så kontaktas rektorn och föräldrar om det händer något allvarligt. De säger att de nyligen fått information på ett personalmöte hur rutinerna ser ut när det gäller att anmäla fall av trakasserier och kränkande behandling. De är inte säkra på vilka ärenden som lärarna anmäler eller om rutinerna ännu är kända bland all personal. När det gäller eleverna säger elevhälsoteamet att de inte tror att eleverna känner till gången om de vill anmäla något som har hänt. De säger vidare att det är skillnad på om eleverna vet vem de ska vända sig till i skolan och om de vill vända sig till någon samt att det finns en variation vem eleverna vänder sig till. Elevhälsoteamet har lämnat in en skriftlig anmälan om kränkande behandling till rektorn under året. Rektorn uppger att rutinerna för att anmäla till rektorn borde vara befast hos lärarna. Samtidigt uttrycker rektorn att det bara inkommit en anmälan hittills under året och säger att det här är ett utvecklingsområde. Rektorn beskriver att det finns rutiner för att rapportera trakasserier och kränkningar till huvudman.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet behöver utvecklas. I skolans likabehandlingsplan finns rutiner för att utreda, åtgärda och anmäla fall av trakasserier och kränkande behandling. Dessa rutiner behöver dock bli kända av såväl personal som elever. I dagsläget är det emellertid osäkert om samtliga kränkningar kommer till rektorns kännedom eftersom rektorn kontaktas om det händer något allvarligt, dvs. det görs en värdering av allvaret i situationen.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7-9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.